అన్నసూక్తార్థదర్పణము

వేదాంతగ్రంథములు

యాజుష స్మార్త మంత్రపాఠము -

ప్రథమభాగము — సస్వరము.

దీనివెల రు1-8-0 పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము

ఇది 350 పేజీలుకలది- వెలసులభము- ఫలమధికము. ఈప్రకటన తమ మిత్రులకు జూపుడు.

ఆలస్యముచేసిన ప్రయోజనముకలుగదు. ప్రతులుచాలాభాగము వ్యయపడినవి. ఇదిస్మార్తగృహస్థులకును, స్మార్తవిద్యార్థులకును, పురోహితులకును, రాజాశ్రితులకును, యాజ్ఞికులకును, స్వస్తివాచకులకును, శివాలయ-విష్ణ్వాలయార్చకులకును కొంతభాగము ఋగ్వేదులకును, బ్రాహ్మణ మాత్రులకందరికిని, అత్యావశ్యకముగనుండదగినది. స్మార్తవిషయము లన్నియును, గురుసాహాయ్యము లేకయే సులభముగ గ్రహింపదగును.

రుద్రాభిషేకము మొదలగు వాని కావశ్యక మయిన నమకము-చమకము-పురుష సూక్తము- మహాన్యాసము దశశాంతులు మొదలయినవియు

సూర్యనమస్కారములు మొదలగు వానికావశ్యకమయిన-అరుణము-సౌరము త్రిచవిధానము మొదలయినవియు

స్తోత్రపారాయణయోగ్యమయిన శ్రీసూక్తము భూసూక్తము- ఉపనిషత్తులు [illegible] శిక్ష. ఆనందవల్లి-భృగువల్లి. నారాయణము మొదలయినవియు.

[illegible]గ్నిష్టులకును, నవగ్రహాదిజపములకును అత్యావశ్యకమయిన నక్షత్రేష్టి- [illegible] ఇదిగాక నవగ్రహాదిమంత్రములు మొదలయినవియు. గ్రహ[illegible]దలగు నుపద్రవనివారణకు పఠింపదగిన సర్ప- దేవీ- రాత్రి- [illegible]ములు మొదలగునవియు.

[illegible] వివాహోప[illegible]నాదికర్మల కావశ్యకమయిన మంత్రప్రశ్నములు రెండును, [illegible]లయందు ప[illegible]దగిన అన్నసూక్తము. ఇదిగాక నాచికేతాంతము వఱ[illegible] త్రిష[illegible]ను, అంత్యక[illegible]సునగా పైతృమేధికము-ఇందుకుపయోగించు పితృమే[illegible]ము ఇందుకలవు.

యాజుషస్మార్త మంత్రపాఠము రెండవ భాగము.

స్వరములతో ముద్రింపఁబడినది. ప్రతి 1 కి రు 1-8-0 పోస్టుఖర్చులు-ప్రత్యేకము

ఇందుండువిషయములు ౧ స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణము ౨ మన్త్రబ్రాహ్మణము, ౩ పెద్దబ్రాహ్మణము, ౪ సంజ్ఞానము, ౫ లోకా సి. ౬ తుభ్యము- ౭ సువ్రాలపన్నము. ౮ పంచానువాకములు- ౯ బృహస్పతిసూక్తము- ౧౦ సరస్వతీసూక్తము- ౧౧ ఫలశ్రుతి- ౧౨ సరస్వతీ స్తోత్రము- ౧౩ విచ్ఛిన్నాపాసనము. ౧౪ సంధ్యావందనము-౧౫ బ్రహ్మయజ్ఞము- ౧౬ నిత్యపితృతర్పణము-౧౭ మృత్యులాంగలన్యాసము- ౧౮ వారుణజపాలు-౧౯ ఉదకశాంతిప్రయోగము- ౨౦ ఆశీర్వచన మంత్రములు- ఇందు ఘనపనసలు కలవు. ఈగ్రంథముయొక్క ప్రయోజనమును గురించి యీస్వల్పప్రకటనలో వ్రాయఁబడదు. కాని గ్రంథము చూచిన తమకే విశదమగును. ఇది ప్రతిస్మార్తగృహస్థునకును అత్యావశ్యకమయినది. ఈకాలంబున వేదము పఠించుట బహుదుర్లభము. ఎవరో మహాత్ములగు పుణ్యపురుషులకుఁ దప్ప తదితరులకు సాధ్యములుగావు. కనుక

అనంతశాస్త్రం బహువేదితవ్యమల్పశ్చ కాలో బహవశ్చ విఘ్నాః । యత్సారభూతం తదుపాసితవ్యం హంసో యథా క్షీరమివాంబుమిశ్రమ్। అనెడి ప్రమాణముచొప్పున మంత్రపాఠము పఠించినఁజాలును.

మచిలీపట్టణము
బచ్చుపేట

ఇట్లు విధేయుఁడు,
చల్లా లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రి

అన్నసూక్తార్థదర్పణమ్

అన్నసూక్తమ్.

సహైవై దేవానాగ్ం చాసురాణాం చ యజ్ఞౌ ప్రతతావాస్తాం వయగ్ం స్వర్గం లోకమేష్యామో వయమేష్యామ ఇతి తేసురాస్సన్నహ్య సహసైవాచరన్బ్రహ్మచర్యేణ తపసైవ దేవాస్తేఽసురా అముహ్యగ్ంస్తేన ప్రాజానగ్ంస్తే పరాభవన్ తేన స్వర్గం లోకమాయన్ప్రసృతేన వై యజ్ఞేన దేవా స్వర్గం లోకమాయన్నప్రసృతేనాసురాన్పరాభావయన్ ॥ ప్రసృతో హ వై యజ్ఞోపవీతినో యజ్ఞోఽప్రసృతోఽనుపవీతినో యత్కించ బ్రాహ్మణో యజ్ఞోపవీత్యధీతే యజత ఏవ తత్ ॥3॥ తస్మాద్యజ్ఞోపవీత్యేవాధీయీత యాజయేద్యజేత వా యజ్ఞస్య ప్రసృత్యా అజినం వాసో వా దక్షిణత ఉపవీయ దక్షిణం బాహుముద్ధరతేఽవధత్తే సవ్యమితి యజ్ఞోపవీతమేతదేవ విపరీతం ప్రాచీనావీతగ్ం సంవీతం మానుషమ్॥

రక్షాగ్ంసి హ వా పురోఽనువాకే తపోగ్రమతిష్ఠంత తాన్ప్రజాపతిర్వరేణోపామంత్రయత తాని వరమవృణీతాఽదిత్యో నో యోద్ధా ఇతి తాన్ప్రజాపతి రబ్రవీద్యోధయధ్వమితి తస్మాదుత్తిష్ఠంతగ్ం హ వా తాని రక్షాగ్ంస్యాదిత్యం యోధయంతి యావదస్తమన్వగాత్తాని హ వా ఏతాని రక్షాగ్ంసి గాయత్రియాఽభిమంత్రితేనాంభసా శామ్యంతి తదు హ వా ఏతే బ్రహ్మవాదినః పూర్వా

శ్రమ భాస్కరం ధ్యాయమానా గాయత్ర్యాభిమంత్రితా ఆప ఊర్ధ్వం విక్షి పంతి తా ఆపో వజ్రీభూత్వా తాని రక్షాంసి మందేహారుణే ద్వీపే ప్రక్షిపంతి యత్ప్రదక్షిణం ప్రక్రమంతి తేన పాప్మాన మవధూ న్వంత్యుద్యంత మస్తంయంత మాదిత్య మభిధ్యాయన్కుర్వన్బ్రా హ్మణో విద్వాన్ సకలం భద్ర మశ్నుతే౽సావాదిత్యో బ్ర హ్మేతి బ్రహ్మైవసన్బ్రహ్మాప్యేతి య ఏవం వేద

అహ మస్మిప్రథమజా ఋతస్య । పూర్వం దేవేభ్యో అమృత స్య నాభిః । యో మా దదాతి స ఇ దేవ మా౽౽వాః। అహమన్న మన్న మదంత మద్మి । పూర్వ మగ్నేరపి దహత్యన్నం। యత్తౌ హాసాతే అహ ముత్తరేషు । వ్యాత్తమస్యపశవస్సుజంభం । పశ్యంతి ధీరాః ప్రచరం తి పాకాః। జహామ్యన్యన్న జహామ్యన్యం। అహమన్నంవశమిచ్ఛరా మి (3) సమాన మర్థంపర్యేమిభుంజత్ । కో మామన్నం మనుష్యో దయేత । పరాకే అన్నం నిహితం లోక ఏతత్ । విశ్వైర్దేవైః పితృభిర్గు ప్త మన్నం । యదద్యతే లుప్యతే యత్పరోప్యతే । శతతమీసాత నూర్మేబభూవ। మహాంతౌ చరూ సకృద్దుగ్ధేన పప్రౌ। దివంచ పృ శ్నిం పృథివీంచ సాకం। తత్సంపిబంతో న మినంతి వేధసః। నైతద్భూ యో భవతి నో కనీయః । అన్నంప్రాణమన్న మపానమాహుః । అన్నం మృత్యుం తముజీవాతుమాహుః। అన్నంబ్రహ్మాణో జరసంవ దంతి । అన్నమాహుః ప్రజననంప్రజానాం। మోఘ మన్నం విందతే అప్రచేతాః। సత్యంబ్రవీమి వధ ఇత్సతస్య। నార్యమణం పుష్యతి నో

సఖాయం । కేవలాఘో భవతి కేవలాదీ । అహంరుద్రేభి ర్వసుభి శ్చరామి । అహం మిత్రావరుణోభా బిభర్మి । అహం సోమ మాహనసం బిభర్మి । మదాదిత్యా అధిస ర్వే తపంతి॥

కిగ్ం స్విదాసీ త్పూర్వచిత్తిః కిగ్ం స్విదాసీ ద్బృహద్వయః। కిగ్ం స్విదాసీ త్పిశంగిలా కిగ్ం స్విదాసీ త్పిలిప్పిలా । ద్యౌరాసీత్పూర్వ చిత్తిరశ్వ ఆసీ ద్బృహద్వయః। రాత్రి రాసీత్పిశంగిలా విరాసీ త్పిలిప్పిలా ౨. కస్వి దేకాకీ చరతి క ఉస్విజ్జాయతేపునః। కిగ్ం స్విద్ధిమస్య భేషజం కిగ్ం స్విదావపనం మహత్ । సూర్యఏకాకీ చరతిచంద్రమాజాయతేపునః । అగ్నిర్హిమస్య భేషజం భూమి రావపనం మహత్ । పృచ్ఛామి త్వాపరమంతం పృథివ్యాః పృచ్ఛామి త్వా భువనస్యనాభిః। పృచ్ఛామి త్వా వృష్ణో అశ్వస్య రేతః పృచ్ఛామివాచఃపరమం వ్యోమ. వేది మాహుః పరమంతం పృథివ్యాయజ్ఞమాహుర్భువనస్య నాభిం। సోమ మాహు ర్వృష్ణోఅశ్వస్య రేతో బ్రహ్మైవ వాచః పరమం వ్యోమ.

తేజసావాఏష బ్రహ్మవర్చ సేనవ్యృధ్యతే । యోఽశ్వమేధేన యజతే।హోతాచబ్రహ్మాచ బ్రహ్మోద్యంవదతః। తేజసాచైవైనంబ్రహ్మవర్చసేనచసమర్ధయతః। దక్షిణతో బ్రహ్మాభవతి। దక్షిణతఆయతనోవై బ్రహ్మా। బార్హస్పత్యోవై బ్రహ్మా । బ్రహ్మవర్చస మేవాస్య దక్షిణతో దధాతి। తస్మాద్దక్షిణోర్ధో బ్రహ్మవర్చసితరః । ఉత్తరతో హోతాభవతి । ఉత్తరత ఆయతనోవై హోతా। ఆగ్నేయోవై

హోతా । తేజో వా అగ్నిః । తేజ ఏవాస్మిన్తద్దధాతి ।
తస్మాదృత్విజస్తేజస్వితరః । యూపమభితో వదతః । యజమానదేవ
త్యో వై యూపః । యజమానమేవ తేజసా చ బ్రహ్మవర్చసేన చ
సమర్ధయతః । కిగ్ంస్విదాసీత్పూర్వచిత్తిరిత్యాహ । ద్యౌర్వై వృ
ష్టిః పూర్వచిత్తిః । దివమేవ వృష్టిమవరుంధే । కిగ్ంస్విదాసీ
ద్బృహద్వయ ఇత్యాహ । అశ్వో వై బృహద్వయః । అశ్వమేవా
వరుంధే । కిగ్ంస్విదాసీత్పిశంగిలేత్యాహ । రాత్రిర్వై పిశంగి
లా । రాత్రిమేవావరుంధే । కిగ్ంస్విదాసీత్పిలిప్పిలేత్యాహ । శ్రీ
ర్వై పిలిప్పిలా । అన్నాద్యమేవావరుంధే । కస్స్విదేకాకీ చరతీ
త్యాహ । అసౌ వా ఆదిత్య ఏకాకీ చరతి । తేజ ఏవావరుంధే ।
క ఉస్విజ్జాయతే పునరిత్యాహ । చంద్రమా వై జాయతే పునః ।
ఆయురేవావరుంధే । కిగ్ంస్విద్ధిమస్య భేషజమిత్యాహ । అగ్నిర్వై
హిమస్య భేషజం । బ్రహ్మవర్చసమేవావరుంధే । కిగ్ంస్విదావపనం
మహదిత్యాహ । అయం వై లోక ఆవపనం మహత్ । అస్మిన్నేవ
లోకే ప్రతితిష్ఠతి । పృచ్ఛామి త్వా పరమంతం పృథివ్యా ఇత్యాహ ।
వేదిర్వై పరో అంతః పృథివ్యాః । వేదిమేవావరుంధే । పృచ్ఛా
మి త్వా భువనస్య నాభిమిత్యాహ । యజ్ఞో వై భువనస్య నాభిః ।
యజ్ఞమేవావరుంధే । పృచ్ఛామి త్వా వృష్ణో అశ్వస్య రేత ఇత్యా
హ । సోమో వై వృష్ణో అశ్వస్య రేతః । సోమపీథమేవావరుంధే । పృ
చ్ఛామి వాచః పరమం వ్యోమేత్యాహ । బ్రహ్మ వై వాచః పరమం

వ్యోమ । బ్రహ్మవర్చసమహావమిన ॥

ఆబ్రహ్మన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చసీ జాయతామాస్మిన్ రాష్ట్రే రాజన్య ఇషవ్యశ్శూరో మహారథో జాయతాం దోగ్ధ్రీ ధేనుర్వోఢాఽనడ్వానాశుస్సప్తిః పురన్ధిర్యోషా జిష్ణూ రథేష్ఠాస్సభేయో యువాస్య యజమానస్య వీరో జాయతాం నికామే నికామే నః పర్జన్యో వర్షతు ఫలిన్యో న ఓషధయః పచ్యన్తాం యోగక్షేమో నః కల్పతామ్॥

ఆబ్రహ్మన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చసీ జాయతామిత్యాహ। బ్రాహ్మణ ఏవ బ్రహ్మవర్చసం దధాతి। తస్మాత్పురా బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చస్యజాయత. ఆస్మిన్ రాష్ట్రే రాజన్య ఇషవ్యశ్శూరో మహారథో జాయతామిత్యాహ। రాజన్య ఏవ శౌర్యం మహిమానం దధాతి। తస్మాత్పురా రాజన్య ఇషవ్యశ్శూరో మహారథోఽజాయత। దోగ్ధ్రీ ధేనురిత్యాహ। ధేన్వామేవ పయో దధాతి। తస్మాత్పురా దోగ్ధ్రీ ధేనురజాయత. వోఢాఽనడ్వానిత్యాహ। అనడుహ్యేవ వీర్యం దధాతి। తస్మాత్పురా వోఢాఽనడ్వానజాయత। ఆశుస్సప్తిరిత్యాహ। అశ్వ ఏవ జవం దధాతి। తస్మాత్పురాఽఽశురశ్వోఽజాయత। పురన్ధిర్యోషేత్యాహ। యోషిత్యేవ రూపం దధాతి। తస్మాత్స్త్రీ యువతిః ప్రియా భావుకా। జిష్ణూ రథేష్ఠా ఇత్యాహ। ఆహ వై తత్ర జిష్ణూ రథేష్ఠా జాయతే। యత్రైతేన యజ్ఞేన యజంతే। సభేయో యువేత్యాహ। యో వై పూర్వవయసీ। స సభేయో యువా। తస్మాద్యువా పుమాన్ ప్రియో భావుకః। ఆస్య

యజమానస్య వీరో జాయతా మిత్యాహ । ఆహాస్యవై తత్ర యజమా
నస్య వీరో జాయతే। యత్రైతేన యజ్ఞేన యజంతే । నికామే నికామే
నః పర్జన్యో వర్షత్విత్యాహ । నికామే నికామే హవై తత్ర పర్జన్యో
వర్షతి । యత్రైతేన యజ్ఞేన యజంతే। ఫలిన్యో న ఓషధయః పచ్యం
తా మిత్యాహ। ఫలిన్యో హవై తత్రౌషధయః పచ్యంతే। యత్రైతేన
యజ్ఞేన యజంతే। యోగక్షేమో నః కల్పతా మిత్యాహ। కల్పతే హవై
తత్ర ప్రజాభ్యో యోగక్షేమః। యత్రైతేన యజ్ఞేన యజంతే

అన్నాద్వై ప్రజాః ప్రజాయంతే। యాః కాశ్చ పృథివీగ్ శ్రి
తాః। అథో అన్నేనైవ జీవంతి । అథైన దపియంత్యంతతః। అన్నగ్ం
హి భూతానాం జ్యేష్ఠం । తస్మా త్సర్వౌషధ ముచ్యతే । సర్వం వై తే
ఽన్న మాప్నువంతి । యేఽన్నం బ్రహ్మోపాసతే। అన్నగ్ంహి భూ
తానాం జ్యేష్ఠం । తస్మాత్సర్వౌషధ ముచ్యతే। అన్నాద్భూతాని జా
యంతే । జాతాన్యన్నేన వర్ధంతే । అద్యతేఽత్తి చ భూతాని । త
స్మాదన్నం తదుచ్యత ఇతి । తస్మాద్వా ఏతస్మా దన్నరస మయాత్ ।
అన్యోంతర ఆత్మా ప్రాణమయః । తేనైష పూర్ణః । సవా ఏష పురుష
విధ ఏవ । తస్య పురుష విధతాం । అన్వయం పురుష విధః । తస్య
ప్రాణ ఏవ శిరః। వ్యానో దక్షిణః పక్షః। అపాన ఉత్తరః పక్షః। ఆకాశ
ఆత్మా । పృథివీ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష శ్లోకో భవతి॥

సహనా వవతు। సహనౌ భునక్తు। సహవీర్యం కరవావహై।
తేజస్వి నావధీత మస్తు మావిద్విషావహై। ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః॥

శ్రీ గురుభ్యో నమః. హరిః ఓమ్॥ నమో బ్రహ్మణే నమో అస్త్వగ్నయే నమః పృథివ్యై నమ ఓషధీభ్యః॥ నమో వాచే నమో వాచస్పతయే నమో విష్ణవే బృహతే కరోమి॥ ఓమ్ శాన్తిః శ్శాన్తిః శ్శాన్తిః॥

టీక॥ బ్రహ్మణే = పరబ్రహ్మకొఱకు, నమః = నమస్కారము, అగ్నయే = అగ్నినామక పరమేశ్వరుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, అస్తు = అగుఁగాక, పృథివ్యై = భూమ్యన్తర్యామియగు పరమేశ్వరుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, ఓషధీభ్యః = ఓషధ్యన్తర్యామియగు పరమేశ్వరుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, వాచే = వాక్ప్రతిపాద్యుఁడగు పరమేశ్వరుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, వాచస్పతయే = వాఙ్నియామకుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము. బృహతే = మహాత్ముఁడగు, విష్ణవే = భగవంతుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, కరోమి = చేయుచున్నాను. ఓం శాన్తిః శ్శాన్తిః శ్శాన్తిః = ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవిక విఘ్న శాన్తి యగుఁగాక॥

తాత్పర్యము అనన్త కల్యాణగుణాకరుఁడును అగ్న్యాదినామక స్వరూపుఁడగు పరమేశ్వరునికి నమస్కరించుచున్నాఁడను. కావున, ఆ పరమేశ్వరుఁడు ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవిక విఘ్నశాన్తిఁ జేయుఁగాక యని యభిప్రాయము.

సహ వై దేవానా ఞ్చాసురాణాఞ్చ యజ్ఞౌ ప్రతతా వాస్తాం వయగ్గ్ స్వర్గం లోక మేష్యామో వయ మేష్యామ ఇతి తేఽసురాః సన్నహ్య సహ సైవా చరన్బ్రహ్మచర్యేణ తపసైవ దేవా స్తేఽసురా అముహ్యగ్గ్ స్తే న ప్రాజానగ్గ్ స్తే పరాభవ న్తే న స్వర్గం లోక మాయ న్ప్రసృతేన వై యజ్ఞేన దేవాః స్వర్గం లోక మాయ న్ప్రసృతే నాసురా న్పరాభావయన్॥ ౧॥

టీక॥ వయం = మేము, స్వర్గం + లోకం = (సద్వృత్తులు) పరమసుఖమును, ఏష్యామః = పొందఁగలము, వయం = మేము, (దుర్వృత్తులు) ఏష్యామః = (పరమ సుఖమును) పొందఁగలము, ఇతి = అని- దేవానాం చ = సద్వృత్తులకును- అసురాణాం చ = దుర్వృత్తులకును- యజ్ఞౌ = యజ్ఞకర్మములు, సహైవ = ఒక్కమాఱె, ప్రతతౌ = ప్రవర్తించినవి, ఆస్తాం = అయినవి. తే = ఆ- అసురాః = దుర్వృత్తులవఁగా రాక్షసులు సన్నహ్య =

సన్నద్ధులయి, సహసైవ = (జ్ఞానరహితముగ) భుజబలముచేతనే, ఆచరన్ = ఆరంభించిరి. దేవాః = సద్వృత్తులనఁగా దేవతలు, బ్రహ్మచర్యేణ = వేదాధ్యయనాదికముతోను. తపసా = తపస్సుతోను, (కూడుకొనినవారై యజ్ఞారంభమును జేసిరి) తే = ఆ, అసురాః = రాక్షసులు, అముహ్యన్ = మోహమును జెందిరి. తే = వారు, న+ప్రాజానన్ = తెలుసుకొనరైరి. తే = వారు, పరాభవన్ = అపజయము నొందిరి. తే = వారు, స్వర్గం + లోకం = పరమసుఖమును, న+ ఆయన్ = పొందలేకపోయిరి, దేవాః + వై = సద్వృత్తులయిన, ప్రసృతేన = ప్రసరించిన, యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేత, స్వర్గం + లోకం = పరమసుఖమును, ఆయన్ = పొందెను, అప్రసృతేన = అవ్యాపకమగు, యజ్ఞేన = యజ్ఞముతో (కూడుకొనిన) అసురాన్ = దుర్వృత్తులను, పరాభావయన్ = అపజయము నొందించెను.

ప్రసృతో హ వై యజ్ఞోపవీతినో యజ్ఞోఽప్రసృతోఽనుపవీతినో యత్కిఞ్చ బ్రాహ్మణో యజ్ఞోపవీత్యధీతే యజత ఏవ తత్ ॥ ౨॥

టీక॥ యజ్ఞోపవీతినః = యజ్ఞోపవీతముగల వానియొక్క, అనఁగ దృఢ నిశ్చయము గలవానియొక్క, యజ్ఞః = యజ్ఞము, ప్రసృతః + హ + వై = ప్రసృతమని చెప్పంబడుచున్నది, అనుపవీతినః = నియమములేనివాని కర్మము, అప్రసృతః = అప్రసృతమని చెప్పంబడుచున్నది, కించ = మఱియు, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణుఁడు, యజ్ఞోపవీతీ = దృఢనిశ్చయముగలవాఁడయి, యత్ = దేనిని, అధీతే = అధ్యయనముఁ జేయుచున్నాఁడో, తత్ = దానిని, యజత + ఏవ = యాగమును జేయుచున్నవాఁడె, (అగుచున్నాఁడు.)

తస్మాద్యజ్ఞోపవీత్యేవాధీయీత యాజయేద్యజేత వా యజ్ఞస్య ప్రసృత్యై॥ 3॥

టీక॥ తస్మాత్ = ఆహేతువువలన, యజ్ఞస్య = యజ్ఞముయొక్క, ప్రసృత్యై = ప్రకృష్ట గుణముకొఱకు, యజ్ఞోపవీతీ + ఏవ = దృఢనిశ్చయముగలవాఁడయి, అధీయీత = అధ్యయనముఁ జేయవలయును, యాజయేత్ = యాగమును జేయించవలయును, యజేత హి = యాగమును జేయవలయును,

అజినం వాసో వా దక్షిణత ఉపవీయ॥ ౪॥

టీ॥ అజినం = కృష్ణమృగచర్మమును, వాసోవా = వస్త్రమునయినను, దక్షిణతః = కుడిపార్శ్వమునందు, ఉపవీతః = (దృఢనిశ్చయచిహ్నాగా) వ్రేలు నట్లు ధరించినవాఁడయి (అధ్యయనాదులఁజేయవలయును.)

దక్షిణం బాహుముద్ధరతేఽవధత్తే సవ్యమితి యజ్ఞోపవీతమేత దేవ విపరీతం ప్రాచీనావీతగ్ం సంవీత మ్మానుషమ్॥ ౫॥

టీ॥ దక్షిణం+బాహుం = కుడిభుజమును, ఉద్ధరతే = ఊర్ధ్వముగ నుండు నట్లు ధరించినవాఁడయి, సవ్యం = ఎడమభుజమును, అవధత్తే +ఇతి = క్రిందు గానుంచుట యనునది, యజ్ఞోపవీతమనంబడును, ఏతదేవ = ఈ యజ్ఞోపవీతమే, విపరీతమ్ = వ్యతిరేకముగా ధరింపఁబడినయెడల, ప్రాచీనావీతం = ప్రాచీనా వీతంబని, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది, అనఁగా కుడిభుజమునకు పైభాగ మందునను, ఎడమ బాహువునకు క్రిందుగా వ్రేలాడుచుండునట్లు ధరించుట ప్రాచీనా వీతంబనంబడును, సంవీతం = రెండుభుజములకు మీఁదుగా ధరింపఁ బడిన, సంవీతమనఁబడును. మానుషం = (ఇది) మనుష్యప్రీతికరంబయినది.

తా॥ కేవల శరీరబలముచే స్వర్గలోకమును పొందుటకు వీలులే దనియును మానుషయజ్ఞముచేతనే స్వర్గము ప్రాప్తమగు ననియును, తాను స్వర్గమును పొం దుటకు దృఢచిత్తుఁడు కావలసినదనియును అందునకు చిహ్నముగ యజ్ఞోపవీత మును యజమానుఁడు ధరింపవలయు ననియును తాత్పర్యము.

ఇతి ప్రథమానువాక స్సమాప్తః

(ఇందుకుభాష్యము గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు.)

——:0:——

అథద్వితీయోఽనువాకః.

రక్షాగ్ంసి హ వా పురో నువాకె తపో గ్రమతిష్ఠన్త తా న్ప్రజాపతి ర్వరేణో పామన్త్రయత తాని వర మవృణీతా దిత్యో నో యోద్ధా ఇతి తాన్ ప్రజాపతి రబ్రవీ ద్యోధయధ్వ మితి తస్మా దుత్తిష్ఠన్తగ్ం హ వా తాని రక్షాగ్ంస్యా దిత్యం యోధయన్తి

యావదస్తమన్వగాత్తాని. హవా ఏతాని రక్షాగ్ంసి గాయత్రియాభిమన్త్రితేనామ్భసా శామ్యన్తి॥ ౧॥

టీక॥ పురోనువాకే = ముందుగ, రక్షాంసి = దుర్వృత్తులు, ఉగ్రం = తీవ్రమయిన, తపః = నియమమును, అతిష్ఠన్త = చేసెను, హవా = ప్రసిద్ధము, తాన్ = వానిని, ప్రజాపతిః = పరమేశ్వరుఁడు, వరేణ = వరముచేత, ఉప+ఆమన్త్రయత = నివారించెను, తాని = అవి, ఆదిత్యః = అఖండతేజస్సు, నః = మాకు. యోద్ధా = ప్రతిభటుఁడు (కావలయును) ఇతి = ఇట్లని, వరం = వరమును, అవృణీత = కోరిరి, ప్రజాపతిః = పరమేశ్వరుఁడు, తాన్ = వారిని గూర్చి, యోధయధ్వం = యుద్ధమును జేయుఁడి ఇతి = ఈలాగని, అబ్రవీత్ = పలికెను, తస్మాత్ = ఆ హేతువువలన, తాని = ఆ రక్షాంసి = దుర్వృత్తులు, ఉత్తిష్ఠంతం+హవా = ఉదయించుచున్న, ఆదిత్యం = తేజస్సును, యావత్ = ఎంతవఱకు, అస్తం = అస్తమయమును, అను+అగాత్ = పొందుచున్నాఁడో, (అంతవఱకు) యోధయన్తి = యుద్ధముఁ జేయుచున్నారు, ఆదిత్యః) అస్తమన్వగాత్ = కనుపించఁడో (అంతవఱకు) తాని, ఆ, రక్షాంసి = దుర్వృత్తులు, ఉత్తిష్ఠంతం+హవా = ఉదయించుచున్న, ఆదిత్యం = తేజస్సును, యోధయంతి = యుద్ధమందు ప్రవర్తింపఁ జేయుచున్నవి॥ గాయత్ర్యా = గాయత్రీమన్త్రముచేత, అభిమన్త్రితేన = అభిమన్త్రణము జేయఁబడిన, అనఁగా గాయత్రీమన్త్రజపముచేత సంపాదింపఁబడిన, అమ్భసా = పరమేశ్వర కరుణారసమను నీటి తేజస్సుచేత, శామ్యన్తి = శాన్తించుచున్నవి అనఁగా నివారితము లగుచున్నవి,

తదుహ వా ఏతే బ్రహ్మవాదినః పూర్వాభిముఖాః సన్ధ్యాయాం గాయత్ర్యాభిమన్త్రితా ఆప ఊర్ధ్వం విక్షిపన్తి తా ఏతా ఆపో వజ్రీభూత్వా తాని రక్షాగ్ంసి మన్దేహారుణే ద్వీపే ప్రక్షిపన్తి॥

టీక॥ తదుహవై = ఆ హేతువువలన, ఏతే = ఈ, బ్రహ్మవాదినః = వేదవేత్తలు, సంధ్యాయాం = సంధ్యాకాలమునందు, పూర్వాభిముఖాః = ఎదురుగానున్నవారయి, గాయత్ర్యా = గాయత్రీమంత్రముచేత, అభిమన్త్రితాః = అభిమన్త్రింపఁబడిన, ఆపః = (పరమేశ్వర కరుణారసచిహ్న) మూలయిన యుదకములను, ఊర్ధ్వం = మీఁదుగా, విక్షిపన్తి = చిమ్మవలసినది, తాః = అయా,

అపః = ఉదకములు, వజ్రీభూత్వా = వజ్రరూపమును బొంది, తాని = అవి, రక్షాంసి = మందేహ రాక్షసులను, మందేహారుణే = మందేహాసురులు, ... గలవానికి అధారమగు అరుణమను పేరుగల, ద్వీపే = ప్రదేశమునందు, అనఁగా రాగస్థానమందు, ప్రక్షిపన్తి = చిమ్మివేయుచున్నవి,

యత్ప్రదక్షిణం ప్రక్రమన్తి తేన పాప్మాన మవధూన్వన్తి ॥౩॥

టీక॥ ప్రదక్షిణం = ప్రదక్షిణమును, ప్రక్రమన్తి + యత్ = చేయుచున్నారనునది యేది కలదో, తేన = దానిచేత, పాప్మానం = పాపమును, అవ+ధూన్వన్తి = పోఁగొట్టుకొనుచున్నారు.

ఉద్యన్తమస్తం యన్తమాదిత్య మభిధ్యాయన్ కుర్వన్ బ్రాహ్మణో విద్వాన్థ్సకల మ్భద్రమశ్నుతేఽసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి॥౪॥

టీక॥ అసౌ = ఈ, ఆదిత్యః = తేజస్సు, బ్రహ్మేతి = పరబ్రహ్మయని, విద్వాన్ = తెలుసుకొనిన, బ్రాహ్మణః = పురుషుఁడు, ఉద్యన్తం = ఉదయించుచున్నట్టియు, అస్తంయన్తం = అస్తమయమును బొందుచున్నట్టియు ఆదిత్యుని అనఁగా ధ్యానబలముచే ఒకప్పుడు గోచరమయి ఒకప్పుడు గోచరము కానటువంటి తేజస్సును, ధ్యాయన్ = బ్రహ్మ యని ధ్యానింపుచు, కుర్వన్ = ప్రదక్షిణమును జేయుచున్నవాఁడయి, సకలం = సమస్తమయిన, భద్రం = పాపక్షయరూప మంగళమును, అశ్నుతే = పొందుచున్నాఁడు.

బ్రహ్మైవ సన్ బ్రహ్మా ప్యేతి య ఏవం వేద ॥ ౫॥

టీక॥ యః = ఏపురుషుఁడు, ఏవం = ఈ ప్రకారము, వేద = తెలుసుకొనుచున్నాఁడో (అపురుషుఁడు), బ్రహ్మైవసన్ = బ్రహ్మయయి, బ్రహ్మ = బ్రహ్మను, ఏతి = పొందుచున్నాఁడు.

తా॥ పూర్వకాలంబున నసురులు ఉగ్రమయిన తప మాచరించి భగవతుని మొదల నిర్లక్ష్యముగలవార లైయుండి ప్రతికూల మయ్యెందునట్లు వర మిమ్మని యడుగఁగా, అట్లే కావిమ్మని అయనవలన వరము నొంది భగవత్ప్రకాశమునకు ప్రతిబంధకు లయి యుంచున్నారు. అట్టి ప్రతిబంధకము గాయత్రీమ

ద్రిహార్ద్యముచే నివారించును గాన సుదయాన్తరయములందు తిరిమి తెలిసి కొని భగవంతుని ధ్యానింపుచు (అహాహాతితో బ్రహ్మ యని) ప్రదక్షిణముఁ జేయు పురుషుఁడు, సర్వశ్రేయస్సులను బొందును. ఈ ప్రకారముగఁ దెలిసి కొనినపురుషుఁడు పరబ్రహ్మమును బొందు నని తాత్పర్యము.

ఇతిద్వితీయోఽనువాక స్సమాప్తః

——:0:——

అథతృతీయో ఽ నువాకః.

అహ మస్మి ప్రథమజా ఋతస్య। పూర్వన్దేవేభ్యో అమృత స్యనాభిః। యోమా దదాతి స ఇదేవమావాః। అహ మన్న మన్న మదన్త మద్మి। పూర్వమగ్నే రపి దహత్యన్నమ్। యత్తౌహా సా తే అహ ముత్తరేషు। వ్యాత్తమస్య పశవ స్సుజమ్భమ్। పశ్యన్తి ధీరాః ప్రచరన్తి పాకాః। జహామ్య న్యన్న జహామ్య స్యమ్। అహ మన్నం వశమిచ్చరామి ॥ ౧ ॥

టీక॥ అహం = నేను, ఋతస్య = ఋతమునకు, ప్రథమజాః = ముఖ్యమయిన నిష్పాదకుఁడను, అస్మి = అగుచున్నాను, పూర్వం = పూర్వమునందు, దేవేభ్యః = విబుధుల కొఱకు, అమృతస్య = అమృతమునకు, నాభిః = ఆధారుఁడను, అనఁగా ఇచ్చువాఁడును, యః = ఏ శ్రద్ధగల పురుషుఁడు, మా = (అమృత రూపమయిన) నన్ను, దదాతి = ఇచ్చుచున్నాఁడో, అనఁగా నన్ను గురించి నిర్దేశింపుచున్నాఁడో, సః = ఇత్ + ఏవ = ఆ పురుషుఁడే, మా = నన్ను, అవాః = పొందుచున్నాఁడు. అహం = నేను, అన్నం = అమృతమును, అదన్తం = (ఒకరికియ్యక) యనుభవించుచుండెడి వానిని, అద్మి = నశింపఁజేయుచున్నాను, అనఁగా అమృత స్వరూప మయిననన్ను, ఇతరులకు బోధచేయక తానే అనుభవించుచుండెడు వానిని నశింపఁజేయుచున్నాను, అన్నం = (ఒకనికియ్యని వారిచే భుజింపంబడుచుండెడి) అమృతము, అగ్నేః = అగ్నికంటెను పూర్వం = ముందుగ, దహతి = (భుజించువానిని) దహించుచున్నది. యత్తా + హా = అట్టి వారిద్దఱు ప్రయత్నము గలవారలై, ఆసాతే = ఉంచున్నారు. అహం = నేను, ఉత్తరేషు = ఉత్కృష్టులగు దాతలయందు [శాశ్వతముగ నుంచున్నాను]

వశేవః = మూఢులను దాతలనుగూర్చి, అన్య = భగవంతునియొక్క [ముఖము] వ్యాత్తం = తెఱవఁబడిన దయి, సుజమ్భం = తీక్ష్ణమైన దంతములు గలదై, [యుంచున్నది.] ధీరాః = బుద్ధిమంతులు, పశ్యంతి = ఈ భావమును తెలిసి కొనుచున్నారు. పాకాః = మూఢులు, ప్రచరన్తి = ఇయ్యక భుజింపుచున్నారు. అన్యం = అన్నముపెట్టనివానిని, జహామి = విడుచుచున్నాను. అన్యం = దాతను, నజహామి = విడువను, అన్నం = అమృతస్వరూపమగు, అహం = నేను, వశమిత్ = స్వాధీనమయ్యే, చరామి = సంచరింపుచున్నాను.

మూ॥ సమాన మర్థ మ్పర్యేమి భుఞ్జత్ । కోమా మన్న మ్మనుష్యో దయేత । పరాకే అన్నం నిహితం లోక ఏతత్ । విశ్వై ర్దేవైః పితృభి ర్గుప్త మన్నమ్ । యదద్యతే లుప్యతే యత్ప రోప్యతే । శతత మీ సా తనూ ర్మే బభూవ । మహాన్తా చరూ సకృ ద్దుగ్ధేన పప్రౌ । దివఞ్చ పృశ్ని పృథివీ ఞ్చ సాకమ్ । తత్స మ్పిబన్తో నమినన్తి వేధసః । నైత ద్భూయో భవతి నో కనీయః ॥ ౭॥

అ॥ సమానమర్థం = తాను అనుభవించుటకును, ఒకరికిచ్చుటకును ధనమును గోరువానిని, భుంజత్ = పాలింపుచు, పర్యేమి = తిన్నగఁ బొందుచున్నాను. అన్నం = అమృతరూపమగు, మాం = నన్ను, కః = ఏ, మనుష్యః = మనుష్యుఁడు, దయేత = నివారింపఁగలఁడు అనఁగా భక్తులను సంరక్షించుటయందును, భక్తులు కానివారిని శిక్షించుట యందును, నన్ను నివారించువా రెవరు, ఏతత్ = ఈ యియ్యంబడిన, అన్నం = అన్నము, పరాకే, లోకే = పరలోకమునందు, అన్నం = అమృతముగ, నిహితం = ఉంచఁబడినదై, విశ్వైః = సమస్తమైన, దేవైః = విబుధులచేతను, పితృభిః = పితృదేవతలచేతను, గుప్తం = రక్షింపఁబడుచున్నది. యత్ = ఏది, అద్యతే = తనచే భక్షింపఁబడుచున్నదో, యది = ఏది, పరా+ఉప్యతే = తనకీర్తి ప్రకటననిమిత్తమై, పరిహరింపఁబడు చున్నదో, అది, లుప్యతే = నశించిన దగుచున్నది, సా = అది, మే = నాకు, శతతమీతనూః = లేశమాత్రాంశము, బభూవ = అగుచున్నది. ఏప్రకారము, సకృద్దుగ్ధేన = స్వల్పగ్రాసమిచ్చినను మంచి ఆవుయొక్క ఒక్కమాఱు పితకఁబడిన క్షీరముచేతను, మహాన్తా = గొప్పవైన, చరూ = కుంభములను, పప్రౌ = పూరించునో, ఆప్రకారము, పృశ్ని = స్వల్పమయినను ఇయ్యఁబడిన అన్నము, దివంచ =

ద్యులోకమును, పృథివీంచ = భూలోకమును, పాకం = కూడా, పూరించుచున్నది. తత్ = ఆ దానపూర్వకమైన యన్నమును, సంపిబంతః = లెస్సగా భుజించుచుండెడి, శోభనః = బుద్ధిమంతులు, నమినంతి = హింసించరు. ఏతత్ = ఈ దానపూర్వకమైన యన్నము, భూయః = అధికమైనది, నభవతి = కాదు, అనఁగా తనను హింసచేయదు. కనీయః = స్వల్పమైనదియు, నో = కాదు, అనఁగా తగ్గదు.

అన్న మ్ప్రాణ మన్న మపాన మాహుః । అన్నం మృత్యు న్తము జీవాతు మాహుః।అన్న మ్బ్రహ్మాణో జరసం వదన్తి।అన్న మాహుః ప్రజనన మ్ప్రజానామ్ । మోఘ మన్నం విన్దతే అప్రచేతాః।సత్య మ్బ్రవీమి వధ ఇత్సతస్య।నార్యమణ మ్పుష్యతి నో సఖాయమ్।కేవలాఘో భవతి కేవలాదీ।అహ మ్మేఘ స్తనయ న్వర్ష న్నస్మి।మా మద న్త్యహ మద్మ్య న్యాన్ ॥ 3 ॥ అహగ్ం సద మృతో భవామి । మదాదిత్యా అధి సర్వే తపన్తి ॥

టీక। అన్నం = అన్నమును, ప్రాణం = ప్రాణహేతుకము గాను, అన్నం = అన్నమును, అపానం = అపానహేతుకముగాను, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు. అన్నం = అన్నమును, మృత్యుం = మృత్యుహేతువుగాను, తము = ఆ యన్నమునే, జీవాతుం = జీవనహేతువుగాను, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు. అన్నం = అన్నమును, జరసం = ముదిమికి హేతువుగాను, బ్రహ్మాణః = వేదవేత్తలు, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు, అన్నం = అన్నమును, ప్రజానాం = ప్రజలకు, ప్రజననం = ఉత్పత్తిహేతువుగాను, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు. అప్రచేతాః = జ్ఞానహీనుఁడు, మోఘం = వ్యర్థమైనదిగా, అన్నం = అన్నమును, విందతే = పొందుచున్నాఁడు, సత్యం = సత్యమును, బ్రవీమి = బలుకుచున్నాను, సః = దానశూన్యమైన యన్నము, తస్య = ఆ దానవిముఖునకు, వధః + ఇత్ = వధతుల్యమేను, (బాధకమేను) (దానవిముఖుఁడు) అర్యమణం = భగవంతుని, న + పుష్యతి = ప్రీతిసొందింపఁడు, సఖాయం = మిత్రుఁడగు మనుష్యుని, నో = తృప్తిసొందింపడు, కేవలాదీ = ఇతరులకుఁ బెట్టక తినువాఁడు, కేవలాఘః = కేవలము పాపమును అర్జించువాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు। అహం = నేను, స్తనయన్ = గర్జించునట్టియు, వర్షన్ = వర్షించునట్టియు,

మేఘః = మేఘమువంటివాఁడను, అస్మి = అగుచున్నాను, (ప్రదాతలు) మేఘము వన్నా, అదన్తి = భక్షింపుచున్నారు, అన్యాన్ = దానవిముఖులను, అహం = నేను, అద్మి = వశింపఁజేయుచున్నాను, అహం = నేను, సత్ = దాతలను, అమృతః = అమృతము, భవామి = అగుచున్నాను, (వారికి మోక్షము నిచ్చుచున్నాను, సర్వే = సమస్తమయిన, ఆదిత్యాః = ఆదిత్యులు, మత్ = నావలన, అధి+తప న్తి = దాతలనిమిత్త మధికముగఁ బ్రకాశించుచున్నారు,

తా॥ బ్రహ్మస్వరూపమయినయన్నమును సొకనికి నియ్యనిది భుజించు వాఁడు నరకమునుబొందును, గావున నట్టిబ్రహ్మవిద్యాన్నమును నొకని కిచ్చి తా ననుభవించుట శ్రేయస్కరము, అట్టియన్నము అక్షయ్యప్రదం బనంబడును. అం దుచే భగవంతుఁడు కర్తకు సర్వసౌఖ్యముల నిచ్చు నని తాత్పర్యము.

ఇతి తృతీయోఽనువాకస్సమాప్తః.

———:0:———

అథచతుర్థోఽనువాకః

కిగ్ం స్విదాసీత్పూర్వచిత్తిః కిగ్ం స్విదాసీద్బృహద్వయః ।
కిగ్ం స్విదాసీత్పిశఙ్గిలా కిగ్ం స్విదాసీత్పిలిప్పిలా ॥

టీక॥ పూర్వచిత్తిః = జన్మప్రభృతి ఉత్తమజ్ఞానసంపన్నులుండుస్థానము, కిం = స్విత్ = ఏది, ఆసీత్ = అయెను, బృహద్వయః = మిక్కిలి సుందరముగు వస్తువు, కిం+ స్విత్ = ఏది, ఆసీత్ = అయెను, పిశంగిలా = మిశ్రవర్ణము కలది, కిం = స్విత్ = ఏది, ఆసీత్ = అయెను, పిలిప్పిలా = అత్యంతముప్రియ మయినది,(గాక ప్రకాశించుచున్నది,) కిం = స్విత్ = ఏది, ఆసీత్ = అయెను,

ద్యౌరాసీత్పూర్వచిత్తిరశ్వ ఆసీద్బృహద్వయః । రాత్రి రాసీత్పిశఙ్గిలాఽవిరాసీత్పిలిప్పిలా ॥

టీక॥ ద్యౌః = ద్యులోకము, పూర్వచిత్తిః = జన్మప్రభృతిజ్ఞానస్థానము, ఆసీత్ = అయెను, అశ్వః = గుఱ్ఱము, బృహద్వయః = అతిరమ్యమయినది, ఆసీత్ = అయెను, రాత్రిః = రాత్రి, పిశంగిలా = మిశ్రవర్ణముకలది, ఆసీత్ =

అయెను, అవిః = దివ్యక్షావసంపత్తు, పిలిప్పిలా = అత్యర్థము, హితవయినది. లేక ప్రకాశించునది, ఆసీత్ = అయెను,

కస్వి దేకాకీ చరతి క ఉ స్విజ్జాయతె పునః । క్విగ్ స్విద్ధిమస్య భేషజం కిగ్ స్వి దావపన మ్మహత్ ॥

టీక॥ కః = స్విత్ = ఎవ్వఁడు, ఏకాకీ = అసహాయుఁడై, చరతి = సంచరింపుచున్నాఁడు, కః + ఉ + స్విత్ = ఎవ్వఁడు, పునః = తిరిగి తిరిగి, జాయతె = ఉద్భవించుచున్నాఁడు (లేక పుట్టుచున్నాఁడు, కిం + స్విత్ = ఏది, హిమస్య = శైత్యమునకు, భేషజం = ప్రతీకారసాధనము, కిం + స్విత్ = ఏది, మహత్ = గొప్పదయిన, ఆవపనం = బీజావాపయోగ్యస్థానము.

సూర్య ఏకాకీ చరతి చన్ద్రమా జాయతే పునః । అగ్నిర్హిమస్య భేషజం । భూమి రావపనం మహత్ ॥

టీక॥ సూర్యః = సూర్యుఁడు, ఏకాకీ = అసహాయుఁడై, చరతి = సంచరింపుచున్నాఁడు, చంద్రమాః = చంద్రుఁడు, పునః = తిరిగి, జాయతే = పుట్టుచున్నాఁడు, అగ్నిర్హి = అగ్నిహోత్రుఁడు, హిమస్య - చల్లదనమునకు, భేషజం = ప్రతీకారసాధనము, భూమిః - పృథివి, మహత్ = గొప్పదైన, ఆవపనం = బీజావాపయోగ్యస్థానము,

పృచ్ఛామి త్వా పర మన్తం పృథివ్యాః । పృచ్ఛామి త్వా భువనస్య నాభిం । పృచ్ఛామి త్వా వృష్ణో అశ్వస్య రేతః। పృచ్ఛామి వాచః పరమం వ్యోమ ॥

టీక॥ ఓబ్రహ్మ! - త్వా = నిన్ను, పృథివ్యాః = భూమియొక్క, పరమన్తం = ఉత్కృష్టమైనదానిని, పృచ్ఛామి = ప్రశ్నచేయుచున్నాను. త్వా = నిన్ను, భువనస్య = లోకమునకు, నాభిం = ప్రధానమైనదానిని, పృచ్ఛామి = ప్రశ్నచేయుచున్నాను, త్వా = నిన్ను, సేచనసమర్థమగు అశ్వస్య = అశ్వముయొక్క, రేతః = సారమును, పృచ్ఛామి = ప్రశ్నచేయుచున్నాను, వాచః = వేదముయొక్క, పరమం + వ్యోమ = పరమావధిని, పృచ్ఛామి = ప్రశ్నచేయుచున్నాను.

వేదిమాహుః పర మన్తం పృథివ్యాః। యజ్ఞమాహుర్భువనస్య

నాభిం । సోమ మాహు ర్వృష్ణో అశ్వస్య రేతః । బ్రహ్మైవ వాచః పరమం వ్యోమ॥

టీక॥ వేదిం = వేదిని, పృథివ్యాః = భూమియొక్క, పరమన్తం = ఉత్కృష్టమైనదానిగా, అహుః = చెప్పిరి, యజ్ఞం = యజ్ఞమును, భువనస్య = భూలోకమునకు, నాభిం - ప్రధానముగా, అహుః = చెప్పిరి, సోమం = సోమరసమును, వృష్ణః = సేచనసమర్థమగు, అశ్వస్య = అశ్వముయొక్క, రేతః = సారముగాను, అహుః = చెప్పిరి, బ్రహ్మైవ = పరమాత్మయే, వాచః = వేదముయొక్క, పరమం వ్యోమ = పరమావధి,

తా॥ ప్రశ్నోత్తర రూపములగు నీమన్త్రములయొక్క తాత్పర్యము స్పష్టము. మఱియు ఈపని వ్రాయంబడియున్న బ్రాహ్మణమువలన స్పష్టతరము.

ఇతి చతుర్థోఽనువాకస్సమాప్తః.

అథపంచమోఽనువాకః

తేజసా వా ఏష బ్రహ్మవర్చసేన వ్యృధ్యతే। యోఽశ్వమేధేన యజతే । హోతా చ బ్రహ్మా చ బ్రహ్మోద్యం వదతః । తేజసా చైవైనం బ్రహ్మవర్చసేన చ సమర్థయతః ॥

టీక॥ యః = ఏ మనుష్యుఁడు, అశ్వమేధేన = అశ్వమేధమను యజ్ఞముచేత, యజతే = యాగము చేయునో, తేజసావా = తేజస్సుచేతను, బ్రహ్మవర్చసేన = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, వి + ఋధ్యతే = విశేషముగా వృద్ధి నొందుచున్నాఁడో, అట్టి,హోతాచ = హోతయును,బ్రహ్మచ = బ్రహ్మయును,బ్రహ్మోద్యం = బ్రహ్మోద్యమను పేరుగల అనువాకమును, (అనఁగా ఈ యనువాకమునకు ముందటిదగు ౨౨-గవ అనువాకము బ్రహ్మవిషయిక సంవాదము గావున నది బ్రహ్మోద్యమనంబడును) వదతః = ఉచ్చరింపుచున్నారు, ఏనం = ఈ యజమానుని, తేజసాచ = తేజస్సుచేతను,బ్రహ్మవర్చసేనచ = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను,సమర్థయతః = వృద్ధినొందింపుచున్నారు.

దక్షిణతో బ్రహ్మ భవతి। దక్షిణత ఆయతనో వై బ్రహ్మా। బార్హస్పత్యో వై బ్రహ్మ । బ్రహ్మవర్చస మేవాస్య దక్షిణతో దధాతి (తస్మా ద్దక్షిణోఽర్ధో బ్రహ్మవర్చసి తరః॥

టీక॥ బ్రహ్మా = బ్రహ్మ, దక్షిణతః- ఆహవనీయమునకు దక్షిణముగా- ఆయతనః = స్థానముగలవాఁడు, (కావున) బ్రహ్మా = బ్రహ్మ, దక్షిణతః = యూపమునకు దక్షిణముగా - భవేత్ = ఉండవలయును, బ్రహ్మా = బ్రహ్మ, బార్హస్పత్యః = బృహస్పతి దేవతగాఁగలవాఁడు, అస్య - ఈ యజమానునియొక్క, దక్షిణతః - దక్షిణభాగమందు, బ్రహ్మవర్చసం = బ్రహ్మవర్చస్సును, దధాతి = (ఉంచుచున్నాడు,) లేక ఇచ్చుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆ హేతువువలన, దక్షిణః = దక్షిణపుదైన, అర్ధః = సగభాగము, బ్రహ్మవర్చసితరః = మిక్కిలి బ్రహ్మవర్చస్సుగలది,

ఉత్తరతో హోతా భవతి । ఉత్తరత ఆయతనో వై హోతా। ఆగ్నేయో వై హోతా । తేజో వా అగ్నిః । తేజ ఏవాస్యోత్తరతో దధాతి । తస్మాదుత్తరోర్ధ స్తేజస్వితరః ॥

టీక॥ హోతా = హోత, ఉత్తరతః = వేదికి ఉత్తర (శ్రోణి) భాగము, ఆయతనః = స్థానముగాఁగలవాఁడు, (కావునయూపమున కుత్తరభాగమున నుండవలయును,) హోతా = హోత, ఆగ్నేయః = అగ్నిసంబంధమైనవాఁడు, అగ్నిః = అగ్ని, తేజోవా = తేజోరూపుఁడు, అస్య = ఈయజమానునియొక్క, ఉత్తరతః = ఉత్తరభాగమువందు, తేజః = తేజస్సును, దధాతి = సంపాదించుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆ హేతువువలన (కొందటికి) ఉత్తరతః = వామభాగము, తేజస్వితరః = మిక్కిలి సామర్థ్యముగలది,

యూప మభితో వదతః । యజమానదేవత్యో వై యూపః। యజమాన మేవ తేజసా చ బ్రహ్మవర్చసేన చ సమర్ధయతః ॥

టీక॥ హోతృబ్రహ్మాణః యూపం+అభితః = యూపముయొక్క ఉభయపార్శ్వములయందును, వదతః = ప్రశ్నోత్తరరూపమైన బ్రహ్మోద్యము బలుకుచున్నారు, యూపః = యూపము, యజమానదేవత్యః = యజమాన సంబంధమైన దేవతగలది, (కావున) యజమానం+ఏవ = యజమానునే, తేజసాచ = తేజస్సుచేతను, బ్రహ్మవర్చసేనచ = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, సమర్థయతః = సమృద్ధి నొందింపుచున్నారు.

కిగ్గ్‌స్వి దాసీ త్పూర్వచిత్తి రిత్యాహ । ద్యౌర్వై వృష్టిః పూర్వచిత్తిః । దివ మేవ వృష్టి మవరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్గ్‌స్విదాసీత్పూర్వచిత్తిః = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = (హోత) చెప్పుచున్నాఁడు, వృష్టిః = వర్షహేతువగు, ద్యౌః = వై = ద్యులోకము, పూర్వచిత్తిః = పూర్వచిత్తి, అగుచున్నది, వృష్టిం = వర్షహేతువయిన, దివం+ఏవ = ద్యులోకమును, అవరున్ధే = పొందుచున్నాఁడు,

కిగ్గ్ స్విదా సీద్బృహద్వయ ఇత్యాహ । అశ్వో వై బృహద్వయః । అశ్వ మే వావరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్గ్‌స్విదాసీద్బృహద్వయః + ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = (హోత) చెప్పుచున్నాఁడు, అశ్వః+వై = అశ్వము, బృహద్వయః = బృహద్వయస్సు - అగుచున్నది, అశ్వం = అశ్వమును, అవరున్ధే = పొందున్నాఁడు,

కిగ్గ్ స్వి దాసీ త్పిశఙ్గి లేత్యాహ । రాత్రి ర్వై పిశఙ్గిలా । రాత్రి మే వావరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్గ్‌స్విదాసీత్పిశఙ్గిలా = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = హోత చెప్పుచున్నాఁడు, రాత్రిర్వై = రాత్రి = పిశంగిలా = పిశంగిల, అగుచున్నది, రాత్రిం = ఏవ = రాత్రిని, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

కిగ్గ్ స్వి దాసీ త్పిలిప్పి లేత్యాహ । శ్రీ ర్వై పిలిప్పిలా । అన్నాద్య మే వావరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్గ్‌స్విదాసీత్పిలిప్పిలా = ఇది = ఈవాక్యమును, ఆహ = హోత చెప్పుచున్నాఁడు, శ్రీర్వై = ప్రజాధనాదిసంపత్తు, పిలిప్పిలా = పిలిప్పిలగుచున్నది, అన్నాద్యం = ఏవ = అదనీయమగుఅన్నమును, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

కస్విదేకాకీచరతీత్యాహ । అసౌవా ఆదిత్యఏకాకీచరతి । తేజ ఏవావరున్ధే॥

టీక॥ క స్వి దేకాకీ చరతి = ఇది = ఈ వాక్యమును, ఆహ = హోత చెప్పుచున్నాఁడు, అసౌ = ఈ, ఆదిత్యః = ఆదిత్యుఁడు, ఏకాకీ = ఒంటరియై

దేవః, చరతి = సంచరింపుచున్నాఁడు, (ఈవాక్యోచ్చారణముచే) తేజః = ఏవ = తేజస్సును, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు.

క ఉ స్విజ్జాయతే పునరిత్యాహ । చన్ద్రమా వై జాయతే పునః । ఆయు రే వావరున్ధే॥

టీక॥ క ఉ స్విజ్జాయతే పునః = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = చెప్పుచున్నాఁడు, చంద్రమాః = వై = చంద్రుఁడు, పునః = తిరిగి, జాయతే = పుట్టుచున్నాఁడు, ఆయుః = ఏవ = ఆయువును, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

కిగ్గ్ స్విద్ధి మస్య భేషజ మిత్యాహ । అగ్ని ర్వై హిమస్య భేషజమ్ । బ్రహ్మవర్చస మె వావరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్గ్ స్విద్ధిమస్య భేషజం = ఇతి, ఈవాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, అగ్నిః = వై = అగ్ని, హిమస్య = చల్లదనమునకు, భేషజం = ప్రతీకారసాధనము, బ్రహ్మవర్చసం = ఏవ = బ్రహ్మవర్చస్సును, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

కిగ్గ్ స్విదావపనమ్మహదిత్యాహ । అయం వై లోక ఆవపనమ్మహత్ । అస్మిన్నేవలోకే ప్రతితిష్ఠతి॥

టీక॥ కిగ్గ్ స్విదావపనంమహత్ = ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, అయం వై = ఈ, లోకః = లోకము, మహత్ = గొప్పదయిన, ఆవపనం = బీజావాపస్థానము, అస్మిన్ + ఏవ = ఈ, లోకే = లోకమునందు, ప్రతి + తిష్ఠతి = ప్రతిష్ఠ నొందుచున్నాఁడు,

పృచ్ఛామి త్వా పరమ న్త మ్పృథివ్యా ఇ త్యాహ । వేది ర్వై పరో న్తః పృథివ్యాః । వేది మే వావరున్ధే॥

టీక॥ పృచ్ఛామిత్వాపరమంతంపృథివ్యాః + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, వేదిః + వై + వేది, పృథివ్యాః = భూమియొక్క, పరమంతః = ఉత్కృష్టప్రదేశము, వేదిం = వేదికను, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

పృచ్ఛామి త్వా భువనస్య నాభి మిత్యాహ । యజ్ఞో వై భువనస్యనాభిః । యజ్ఞ మెవావరున్ధే॥

టీక॥ పృచ్ఛామిత్వాభువనస్యనాభిం = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, యజ్ఞః - వై = యజ్ఞము, భువనస్య = లోకమునకు, నాభిః = ప్రధానము, యజ్ఞం = యజ్ఞమును, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

పృచ్ఛామి త్వా వృష్ణో అశ్వస్య రేత ఇత్యాహ। సోమో వై వృష్ణో అశ్వస్య రేతః। సోమపీథ మె వావరున్ధే॥

టీక॥ పృచ్ఛామిత్వావృష్ణోఅశ్వస్యరేతః = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, సోమః + వై = సోమము, అశ్వస్య = వ్యాపకుఁడగు భగవంతునియొక్క, రేతః = సారము, సోమపీథః + ఏవ = సోమపానమును, అవరుంధే = పొందుచున్నాడు,

పృచ్ఛామివాచః పరమంవ్యో మెత్యాహ । బ్రహ్మవై వాచః పరమంవ్యోమ । బ్రహ్మవర్చసమెవావరున్ధే॥

టీక॥ పృచ్ఛామివాచఃపరమంవ్యోమ = ఇతి + ఈవాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, బ్రహ్మవై = పరమాత్మయే, వాచః = వేదములయొక్క, పరమం + వ్యోమ = పరమావధి, బ్రహ్మవర్చసం = ఏవ = బ్రహ్మవర్చస్సును, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

తా॥ హోతృబ్రహ్మలు చెప్పవలసినబ్రహ్మోద్య మను పేరుగలపూర్వానువాక విషయనుయినవిధియు తద్విషయమయినవివరణమును జెప్పఁబడినది కావున ఈ యనువాకమునందు తాత్పర్యము స్పష్టము.

ఆ బ్రహ్మన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చసీ జాయతా మాస్మిన్ రాష్ట్రే రాజన్య ఇషవ్య శ్శూరో మహారథో జాయతాం దోగ్ధ్రీ ధేను ర్వోఢాఽనడ్వా నాశు స్సప్తిః పురంధి ర్యోషా జిష్ణూ రథేష్ఠా స్సభేయో యువా స్య యజమానస్య వీరో జాయతాం నికామేనికామే నః పర్జన్యో వర్షతు ఫలిన్యో న ఓషధయః పచ్యంతాం యోగక్షేమో నః కల్పతామ్॥

టీక॥ బ్రహ్మన్ = బ్రాహ్మణజాతియందు, బ్రహ్మవర్చసీ = శ్రుతాధ్యయన సంపత్తుగల, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణుఁడు, ఆజాయతాం = అంతటను ఉత్పన్నమగుఁగాక, అస్మిన్ = ఈ = రాష్ట్రే = రాజ్యమునందు, ఇషవ్యః = అధిక కౌశల్యము, కలిగినట్టియు, మహారథః = మహారథిుఁడయినట్టియు, రాజన్యః =

భాజు = అజాయతాం = ఉత్పన్నమగుఁగాక, దోగ్ధ్రీ = క్షీరముగల, ధేనుః = గోవు, ఉత్పన్న మగుఁగాక, వోఢా = వహనసామర్థ్యముగల, అనడ్వాన్ = వృషభము, ఉత్పన్న మగుఁగాక, ఆశుః = వేగముగల, సప్తిః = అశ్వము, ఉత్పన్న మగుఁగాక, పురంధిః = పురంధ్రీ రూపవతియగు, యోషా = స్త్రీ (ఉత్పన్న మగుఁగాకఁ) జిష్ణుః = జయశీలుఁడయిన, రథేష్ఠాః = రథికుఁడు, ఉత్పన్న మగుఁగాక, సభేయః = సభార్హుఁడయిన, యువా = పిన్నవయస్కుఁడు, ఉత్పన్న మగుఁగాక, అస్య = ఈ = యజమానస్య = యజమానునికి, వీరః = వీరుఁడు, ఆ + జాయతాం = ఉత్పన్న మగుఁగాక, నః = మాయొక్క, నికామేనికామే = ప్రతికోరిక విషయమయి, పర్జన్యః = మేఘుఁడు, వర్షతు = వర్షించుఁగాక, నః = మాకు, ఓషధయః = ఓషధులు, ఫలిన్యః = ఫలయుక్తమయి, పచ్యంతాం = పరిపాకము నొందుఁగాక, నః = మాకు, యోగక్షేమః = లాభముతోఁగూడిన క్షేమము, కల్పతాం = సంపన్న మగుఁగాక ॥

ఆ బ్రహ్మన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చసీ జాయతా మిత్యాహ । బ్రాహ్మణ ఏవ బ్రహ్మవర్చసం దధాతి । తస్మా త్పురా బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చస్య జాయత । అస్మిన్ రాష్ట్రే రాజన్య ఇషవ్యః శూరో మహారథో జాయతా మిత్యాహ । రాజన్య ఏవ శౌర్యం మహిమానం దధాతి । తస్మా త్పురా రాజన్య ఇషవ్య శ్శూరో మహారథోఽ జాయత । దోగ్ధ్రీ ధేను రిత్యాహ । ధేన్వా మేవ పయో దధాతి । తస్మా త్పురా దోగ్ధ్రీ ధేను రజాయత॥

టీక॥ ఆ బ్రహ్మన్ బ్రహ్మవర్చసీ జాయతాం = ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, బ్రాహ్మణే + ఏవ = బ్రాహ్మణునియందు, బ్రహ్మవర్చసం = బ్రహ్మవర్చస్సును, దధాతి = ధరింపజేయుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆహేతువువలన, పురా = ముందు, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణుఁడు, బ్రహ్మవర్చస్సుగలవాఁడయి, అజాయత = పుట్టెను, అస్మిన్ రాష్ట్రే రాజన్యఇషవ్యశ్శూరోమహారథోజాయతాం + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, రాజన్యే = ఏవ = క్షత్రియునియందు, శౌర్యం = శౌర్యమును, మహిమానం = సామర్థ్యమును, దధాతి = సంపాదించుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆహేతువువలన, పురా = ముందు, రాజన్యః = క్షత్రియుఁడు, ఇషవ్యః = ఆయుధకౌశల్యముగలవాఁడును,

శూరః = శౌర్యము గలవాఁడును, మహారథః = మహారథికుఁడును, అజాయ త = పుట్టెను, దోగ్ధ్రీ ధేనుః = ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, ధేన్వాం = ఏవ = గోవునందు, పయః = క్షీరమును, దధాతి = సంపాదింపుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆహేతువువలన, పురా = పూర్వమునందు, ధేనుః = గోవు, దోగ్ధ్రీ = బహుక్షీరముగలదయి, అజాయత = పుట్టెను,

వోఢా నడ్వా నిత్యాహ । అనడు హ్యేవ వీర్యం దధాతి । తస్మా త్పురా వోఢా నడ్వా నజాయత । ఆశుః సప్తి రి త్యాహ । అశ్వ ఏవ జవం దధాతి । తస్మా త్పురా౽ శు రశ్వో ౽జాయత । పురంధి ర్యో షే త్యాహ । యోషి త్యేవ రూపం దధాతి ॥

టీక॥ వోఢానడ్వాన్ + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = ఉచ్చరింపుచున్నాఁడు, అనడుహి + ఏవ = వృషభమునందు, వీర్యం = బలమును, దధాతి = సంపాదింపు చున్నాఁడు, తస్మాత్ = అందువలన, పురా = పూర్వమందు, అనడ్వాన్ = వృషభము, వోఢా = వహన సామర్థ్యము కలదై, అజాయత = పుట్టెను, ఆశుస్సప్తిః + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, అశ్వే + ఏవ = అశ్వమునందె, జవం = వేగమును, దధాతి = సంపాదింపుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = అందువలన, పురా = పూర్వమందు, అశ్వః = అశ్వము, ఆశుః = వేగముగలదయి, అజాయత = పుట్టెను, పురంధిర్యోషా + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = ఉచ్చరింపు చున్నాఁడు, యోషితి + ఏవ = స్త్రీయందు, రూపం = సౌందర్యమును, దధాతి = సంపాదింపుచున్నాఁడు.

తస్మాత్ స్త్రీ యువతిః ప్రియా భావుకా । జిష్ణూ రథేష్ఠా ఇ త్యాహ । ఆహ వై తత్రి జిష్ణూ రథేష్ఠా జాయతే । య త్రై తేన యజ్ఞేన యజన్తె । సభేయో యు వేత్యాహ । యో వై పూర్వవయసీ । స సభేయో యువా । తస్మా ద్యువా పుమాన్ ప్రియో భావుకః । ఆస్య యజమానస్య వీరో జాయ తా మిత్యాహ ॥

టీక॥ తస్మాత్ = అందువలన, యువతిః = పిన్నవయస్కురాలయిన, స్త్రీ ప్రియా + భావుకా = ప్రియము పుచున్నది. జిష్ణూరథేష్ఠాః = ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = చెప్పుచున్నాఁడు, యత్ర = ఏ దేశమునందు, ఏతేన = ఈ

యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేత, యజన్తే = యాగముచేయుచున్నారో, తత్ర = ఆదేశము నందు, రథేష్ఠాః = రథికుఁడు, జిష్ణుః = జయశీలుఁడై, ఆ+జాయతే+వై = పుట్టుచున్నాఁడు. సభేయోయువా+ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాడు, యః = ఏవఁడు, పూర్వవయసీ = పూర్వవయస్సు గలవాఁడో, సః = ఆ, యువా = పిన్నవయస్కుఁడు, సభేయః = సభార్హుఁడు, తస్మాత్ = అందువలన, యువా = పిన్నవయస్సుగల, పుమాన్ = పురుషుఁడు, ప్రియో+భావుకః = ప్రియుఁడగుచున్నాఁడు, అస్యయజమానస్య వీరోజాయతాం+ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = ఉచ్చరింపుచున్నాఁడు.

ఆహ వై తత్ర యజమానస్య వీరో జాయతే । య త్రైతేన యజ్ఞేన యజన్తే । నికామేనికామే నః పర్జన్యో వర్షతు త్వి త్యాహ । నికామేనికామే హ వై తత్ర పర్జన్యో వర్షతి । య త్రైతేన యజ్ఞేన యజన్తే । ఫలిన్యో న ఓషధయః పచ్యన్తా మిత్యాహ । ఫలిన్యో హ వై తత్రౌషధయః పచ్యన్తే । య త్రైతేన యజ్ఞేన యజన్తే । యోగక్షేమో నః కల్పతా మిత్యాహ । కల్పతే హ వై తత్ర ప్రజాభ్యో యోగక్షేమః । య త్రైతేన యజ్ఞేన యజన్తే॥

టీక॥ యత్ర = ఏదేశమందు, ఏతేన = ఈ, యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేత, యజన్తే = యాగముచేయుచున్నారో, తత్ర = ఆదేశమందు, యజమానస్య = యాగకర్తకు, వీరః = బలవంతుఁడగు పుత్త్రుఁడు, ఆ+జాయతే+వై = పుట్టుచున్నాఁడు, నికామేని కామేహవై తత్రపర్జన్యోవర్షతి+ఇతి = ఈ వాక్యమును ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, యత్ర = ఏ దేశమందు, ఏతేన = ఈ, యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేత, యజన్తే = పూజ చేయుచున్నారో, తత్ర = ఆ దేశమునందు, నికామేనికామేహవై = ప్రతికోరికయందును, పర్జన్యః = మేఘుఁడు, వర్షతి = వర్షింపు చున్నాఁడు, ఫలిన్యోన ఓషధయః = పచ్యన్తాం+ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు. యత్ర = ఏ దేశమందు, ఏతేన + యజ్ఞేన = ఈ యజ్ఞముచేత, యజన్తే = యాగము చేయుచున్నారో, తత్ర = ఆ దేశమునందు, ఓషధయః = ఓషధులు, ఫలిన్యః = ఫలవంతములయి, పచ్యన్తే = పరిపాకము నొందుచున్నవి, యోగక్షేమోనః కల్పతాం+ ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాడు, యత్ర = ఏ దేశమందు, ఏతేన = ఈ,

యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేతను, యజన్తే = యాగము చేయుచున్నారో, తత్ర = ఆ దేశమందు, ప్రజాభ్యః = ప్రజలకొఱకు, యోగక్షేమః = అలబ్ధలాభముతోఁ గూడిన లబ్ధక్షేమము, కల్పతే = అగుచున్నది.

తా॥ ఈ యనువాకము నుచ్చరింపుచు భగవంతుని బూజించుటవలన నిందుఁ జెప్పఁబడిన ఐహికాముష్మికములగు సర్వ ఫలములను భగవంతుఁడు సమకూర్చు నని యభిప్రాయము.

అన్నాద్వై ప్రజాః ప్రజాయన్తే । యాః కాశ్చ పృథివీగ్ శ్రితాః । అథో అన్నేనైవ జీవన్తి । అథైన దపియన్త్యన్తతః । అన్నగ్ం హి భూతానాం జ్యేష్ఠమ్ । తస్మాత్సర్వౌషధ ముచ్యతే । సర్వం వై తేఽన్న మాప్నువన్తి । యేఽన్నం బ్రహ్మోపాసతే । అన్నగ్ం హి భూతానాం జ్యేష్ఠమ్ । తస్మాత్సర్వౌషధ ముచ్యతే॥

టీక॥ యాః + కాః + చ = ఏప్రజలు, పృథివీం = భూమిని, శ్రితాః = ఆశ్రయించి యుంచున్నారో, ప్రజాః = ఆ ప్రజలు, అన్నాత్ - వై = అన్నము వలన, ప్ర - జాయన్తే = పుట్టుచున్నారు, అథో = మఱియు, అన్నేన-ఏవ = అన్నముచేతనే, జీవన్తి = వృద్ధినొందుచున్నారు. అథ = మఱియు, అన్తతః = అవసానమందు, ఏనత్ = ఈ అన్నమునుగూర్చి, అపి - యన్తి = లయము నొందుచున్నారు, అన్నం - హి = అన్నమే, భూతానాం = ప్రాణులకు, జ్యేష్ఠం = ప్రథమకాలీనమయినది, తస్మాత్ = అందువలన, సర్వౌషధం = సర్వప్రాణులకు ఔషధమని, ఉచ్యంతే = చెప్పఁబడుచున్నది, యే = ఎవరు, అన్నం-బ్రహ్మ = అన్నబ్రహ్మను, ఉపాసతే = ఉపాసన చేయుచున్నారో, తే = వారు, సర్వం - అన్నం = సమస్తమయిన యన్నమును, ఆప్నువన్తి = పొందుచున్నారు, అన్నం = అన్నము, భూతానాం = ప్రాణులకు, జ్యేష్ఠంహి = శ్రేష్ఠముగదా. తస్మాత్ = అందువలన, సర్వౌషధం = సర్వప్రాణ్యౌషధమని, ఉచ్యతే = చెప్పంబడుచున్నది,

అన్నాద్భూతాని జాయన్తే । జాతా న్యన్నేన వర్ధంతే । అద్యతేఽత్తి చ భూతాని । తస్మా దన్నం త దుచ్యత ఇతి । తస్మాద్వా ఏతస్మా దన్నరసమయాత్ । అన్యోఽన్తర ఆత్మా ప్రాణమ

మయః । తే నైష పూర్ణః । స వా ఏష పురుష విధ ఏవ । తస్య పురుష విధతామ్ । అన్వయం పురుషవిధః ।

టీక॥ అన్నాత్ = అన్నమువలన, భూతాని = ప్రాణులు, జాయన్తే = పుట్టుచున్నవి, జాతాని = పుట్టినప్రాణులు, అన్నేన = అన్నముచేత, వర్ధన్తే = వృద్ధినొందుచున్నవి, అద్యతే = (ప్రాణులచే) భుజింపఁబడుచున్నది, భూతాని = ప్రాణులను, అత్తి - చ = భక్షింపుచున్నది. తస్మాత్ = అందువలన, తత్ = అది, అన్నం = అన్నమని, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది, (ఇతి = ఈ యంశము ముగిసెను.) తస్మాత్ - వా - ఏతస్మాత్ = ఆయీ, అన్నరసమయాత్ = అన్నరసరూపమైనపిండముకంటె, అన్యః = వ్యతిరిక్తమైన, అన్తరః = లోపలనుండెడి, ఆత్మా = ఆత్మ ప్రాణమయః = ప్రాణమయుఁడు, తేన = ఆప్రాణమయాత్మచే, ఏషః = ఈయన్నరసమయాత్మ, పూర్ణః = పూర్ణుఁడు. సః - వా - ఏషః = ఆయీప్రాణమయాత్మ, పురుషవిధః - పురుషాకృతిగలవాఁడే, తస్య = ఆ అన్నరసమయాత్మయొక్క, పురుషవిధతాం = పురుషాకృతిని, అను = అనుసరించి, అయం = ఈ ప్రాణమయాత్మ, పురుషవిధః = పురుషాకృతిగలవాఁడు.

తస్య ప్రాణ ఏవ శిరః । వ్యానో దక్షిణః పక్షః । అపాన ఉత్తరః పక్షః । ఆకాశ ఆత్మా । పృథివీ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । త దప్యేష శ్లోకో భవతి॥

టీక॥ తస్య = ఆప్రాణయాత్మకు, ప్రాణః - ఏవ = ప్రాణవ్యాపారమే, శిరః = శిరస్సు, వ్యానః = వ్యానవ్యాపారము, దక్షిణః = కుడిదయిన, పక్షః = పార్శ్వము, అపానః = అపానవ్యాపారము, ఉత్తరః = సవ్యమయిన, పక్షః = పార్శ్వము. ఆకాశః = ఆకాశమునందుండువది, సమానవ్యాపారమే, ఆత్మా = ఆత్మ, పృథివీ = భూమి, పుచ్ఛం - ప్రతిష్ఠా = ఆధారస్థానము, తత్ = అపి = ఆయర్థమువిషయమై, ఏషః = ఈ, శ్లోకః = ప్రతిపాదకము, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ అన్నము భూమి నాశ్రయించియుంచున్న సర్వభూతములయొక్క, ఉత్పత్తి స్థితిలయములకుఁ గారణమును సర్వశ్రేష్ఠమును సర్వౌషధమును ఇది సర్వభూతములచే భక్షింపఁబడునది. సర్వభూతములను భక్షించునది కావున అన్నమని చెప్పఁబడుచున్నది, ఆ యీ అన్నరసమయినయాత్మకంటె నితరము

యున ప్రాణమయాత్మ ఉంచున్నది, దానిచే నీయన్నమయాత్మ పూర్ణ మగుచున్నది, ఆ యీ ప్రాణమయాత్మ శిరఆద్యవయవస్థానీయము లగు ప్రాణాదులచే పురుషప్రకార మయ్యుంచున్నది.

౧౦ వ వాక్యము.

అన్నం న నిన్ద్యాత్ । త ద్వ్రతమ్ । ప్రాణో వా అన్నమ్ । శరీర మన్నాదమ్ । ప్రాణే శరీరం ప్రతిష్ఠితమ్ । శరీరే ప్రాణః ప్రతిష్ఠితః । త దేత దన్న మన్నే ప్రతిష్ఠితమ్ । స య ఏత దన్న మన్నే ప్రతిష్ఠితం వేద ప్రతితిష్ఠతి । అన్న వానన్నాదో భవతి । మహాన్భవతి ప్రజయా పశుభి ర్బ్రహ్మవర్చసేన । మహా న్కీర్త్యా॥

టీక॥ అన్నం = అన్నమును, న + నింద్యాత్ = నిందింపఁగూడదు, తత్ = అది, వ్రతం = వ్రతము, శరీరే = శరీరమునందు, ప్రాణః = ప్రాణము, ప్రతిష్ఠితః = స్థిరమైయుంచున్నది. (గావున) ప్రాణః + వా = ప్రాణమే, అన్నం = అన్నము, శరీరం = శరీరము, అన్నాదం = అన్నమును లోపలధరించునది, ప్రాణే = ప్రాణమునందు, శరీరం = శరీరము, ప్రతిష్ఠితం = స్థిరమయ్యుంచున్నది, (కావున శరీరము అన్నము ప్రాణము అన్నాదము.) తత్ = ఆకారణమువలన, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నము, అన్నె = అన్నమునందు, ప్రతిష్ఠితం = స్థిరమై యుంచున్నది, యః = ఏ జనుఁడు, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నమును, అన్నే = అన్నమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉన్నదానినిగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ప్రతితిష్ఠతి = స్థిరముగా నుంచున్నాఁడు, అన్నవాన్ = అన్నముకలవాఁడును, అన్నాదః = అన్నమును భక్షించువాఁడును, భవతి = అగుచున్నాఁడు, ప్రజయా = సంతానముచేతను, పశుభిః = పశువులచేతను, బ్రహ్మవర్చసేన = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, మహాన్ = అధికుఁడు. భవతి = అగుచున్నాఁడు, కీర్త్యా = కీర్తిచేతను, మహాన్ = అధికుఁడు.

తా॥ బ్రహ్మజ్ఞానికి బ్రహ్మజ్ఞానసాధన మగు అన్నమును నిందించకపోవుట వ్రతము. ఏది లోపల ధరింపఁబడునో అది అన్నము. ధరించునది అన్నాద మనంబడును, శరీరప్రాణము లన్యోన్యాన్యము. ఒకదాని యందొకటి యుండుటచే

ఉదకములు అన్నము అన్నాదము లనంబడును. కావున అన్నము నందున్నదా యున్నదని తెలిసికొనువాఁడు ప్రజాపశ్వాదులచేతను కీర్తిచేతను అధికుం డయ్యెంచున్నాఁడు.

౧౧౭. వాక్యము.

అన్నం న పరిచక్షీత । త ద్వ్రతమ్ । ఆపో వా అన్నమ్ । జ్యోతి రన్నాదమ్ । అప్సు జ్యోతిః ప్రతిష్ఠితమ్ । జ్యోతి ష్యాపః ప్రతిష్ఠితాః । త దేత దన్న మన్నే ప్రతిష్ఠితం । స య ఏత దన్న మన్నే ప్రతిష్ఠితం వేద ప్రతితిష్ఠతి । అన్నవా నన్నాదో భవతి । మహా న్భవతి ప్రజయా పశుభి ర్బ్రహ్మవర్చసేన । మహా న్కీర్త్యా॥

టీక॥ అన్నం = అన్నమును, న+పరి+చక్షీత = పరిహరింపఁ గూడదు. తత్ = అది, వ్రతం = వ్రతము, జ్యోతిషి = తేజస్సునందు, ఆపః = ఉదకములు, ప్రతిష్ఠితాః = ఉంచున్నవి. (కావున) ఆపః+వా = ఉదకములు, అన్నం = అన్నము, జ్యోతిః = తేజస్సు, అన్నాదం = అన్నాదము. అప్సు = ఉదకములయందు, జ్యోతిః = తేజస్సు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచున్నది. (కావున) (జ్యోతిస్సు ప్రాణము ఉదకము అన్నాదము) తత్ = అందువలన, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నము, అన్నే = అన్నమందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచున్నది. యః = ఎవ్వఁడు, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నమును, అన్నే = అన్నమందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉన్నదానిగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాఁడు, ప్రతితిష్ఠతి = స్థిరుఁడయ్యెంచున్నాఁడు. అన్నవాన్ = అన్నముగలవాఁడును, అన్నాదః = అన్నమును భక్షింపువాఁడును, భవతి = అగుచున్నాఁడు. ప్రజయా = సంతానముచేతను, పశుభిః = పశువులచేతను, బ్రహ్మవర్చసేన = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, మహాన్ = అధికుఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు. కీర్త్యా = కీర్తిచేత, మహాన్ = గొప్పవాఁడు॥

తా॥ జ్ఞానికి బ్రహ్మజ్ఞానసాధన మగు అన్నమును, పరిహరించక పోవుట వ్రతము. ఉదక తేజస్సులు ఒకదానియందొకటి యుండుటచే ఉభయము అన్న

ము, అన్నాదమును. అన్నమందన్న మున్నదని తెలిసికొన్నవాఁడు గొప్పవాఁడగు చున్నాఁడు.

౧౨ వ. వాక్యము.

అన్నం బహు కుర్వీత । తద్వ్రతమ్ । పృథివీ వా అన్నమ్ । ఆకాశోఽన్నాదః । పృథివ్యామాకాశః ప్రతిష్ఠితః । ఆకాశే పృథివీ ప్రతిష్ఠితా । తదేతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితమ్ । స య ఏతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం వేద ప్రతితిష్ఠతి । అన్నవానన్నాదో భవతి । మహాన్భవతి ప్రజయా పశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేన । మహాన్కీర్త్యా । ఇతి నవమోఽనువాకః॥

టీక॥ అన్నం = అన్నమును, బహుకుర్వీత = బహుమానింప వలసినది. తత్ = అది, వ్రతం = వ్రతము, ఆకాశే = ఆకాశమునందు, పృథివీ = భూమి, ప్రతిష్ఠితా = ఉంచున్నది. (కావున) పృథివీవా = భూమి, అన్నం = అన్నము. ఆకాశః = ఆకాశము, అన్నాదః = అన్నాదము, పృథివ్యాం = భూమియందు, ఆకాశః = ఆకాశము, ప్రతిష్ఠితః = ఉంచున్నది, (కావున ఆకాశము అన్నము. పృథివి అన్నాదము) తత్ = అందువలన, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నము, అన్నే = అన్నమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచున్నది యః = ఎవ్వఁడు, ఏతత్ ॥ ఈ, అన్నం = అన్నమును, అన్నే = అన్నమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉన్నదానినిగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ప్రతితిష్ఠతి = స్థిరుఁడయ్యెంచున్నాఁడు. అన్నవాన్ = అన్నము కలవాఁడును. అన్నాదః = అన్నాదుఁడును. భవతి = అగుచున్నాఁడు, ప్రజయా = సంతానముచేతను, పశుభిః = పశువులచేతను, బ్రహ్మవర్చసేన = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, మహాన్ = ఉత్కృష్టుఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు. కీర్త్యా = కీర్తిచేతను, మహాన్ = ఉత్కృష్టుఁడు.

తా॥ జ్ఞానికి అన్నమును బహుమానించుట వ్రతము. పృథివ్యాకాశము లొకదానియందొకటి యుండుటచేత నుభయము అన్నము, అన్నాదముకూడ యగుచున్నవి, ఎవ్వఁడన్నము నన్నమందున్నదానిగా తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు సర్వోత్కృష్టుఁ డగుచున్నాఁడు.

సహ నావవతు. ఇతి॥